

Noormarkun osayleiskaava-alueen rakennusinventointi

Olli Joukio

2010

SATAKUNNAN MUSEO

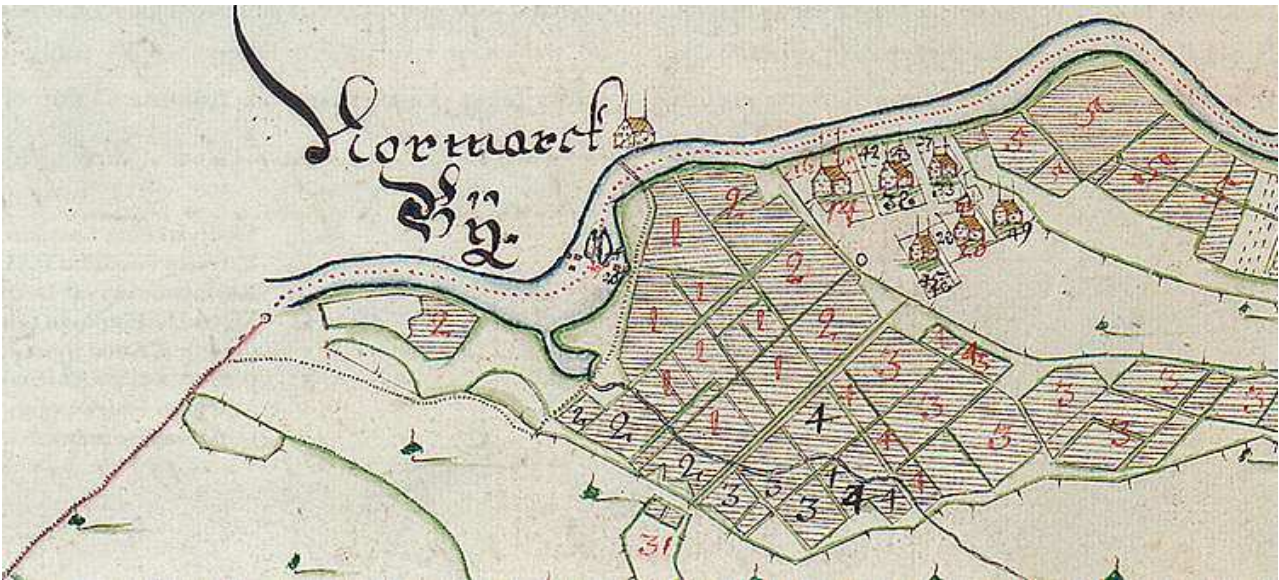
PiSaRa KULTTUURIYMPÄRISTÖT ARJEN ARVOIKSI

ALUEEN HISTORIA JA RAKENTUMINEN

Noormarkun alueelle syntyi pysyvää asutusta keskiajan alkupuolella. Vielä nykyisinkin tunnetut kyläalueet alkoivat muotoutua 1200–1300-luvuilla. Asutushistoriallisesti Noormarkku liittyy Satakunnan ydinosa myöhemmin asutettuihin takamaihin. Ruotsinkielisen asutuksen levitessä rannikolle lähimmät erämaa-alueet olivat asutuksen takaina ja ilmeisesti tästä johtuvat lähialueiden Mark-nimet Noormarkku, Kaasmarkku, Söörmarkku ja Pomarkku. Ruotsinkielisiä uudisasukkaita saapui Noormarkun alueelle rannikolta viimeistään 1300-luvun alkupuolella. On kuitenkin mahdollista, että Sastamalasta saapui asukkaita jo 1200-luvun puolella. Noormarkun alueita pidettiin 1300-luvulla tuottoisina turkismetsämaina ja mitä ilmeisimmin asutus liittyi tähän elinkeinoon.

Noormarkku esiintyy nimenä ensi kertaa vuonna 1402, jolloin Turun arkkidiakoni Henrikki Maunupoika lahjoitti omistamansa Norramarkin tilan Turun Arkkiteinin pöydälle. Tämä lahjoitustila tunnettiin myöhemmin Noormarkun kartanona, josta käytettiin myös nimityksiä Herrgård ja rustholli. Kartano sijaitsi vielä 1700–1800-lukujen vaihteessa toteutetun isojaon aikoihin Myllykosken pohjoisrannalla nykyisen Finpyyntien kohdalla entisen osuusmeijerin itäpuolella.

Yksityiskohta Finpyyn kartasta vuodelta 1698. Talot ovat numeroitu: 14. Rusthollin aputila, 20. Gabriel Keitingin tila. 33. Juho Keitingin tila, 38. Heikki Kaharin tila, 45. Kyröläisen autiotila, 49. Autiotila. Joen toisella puolella Noormarkun kartano.

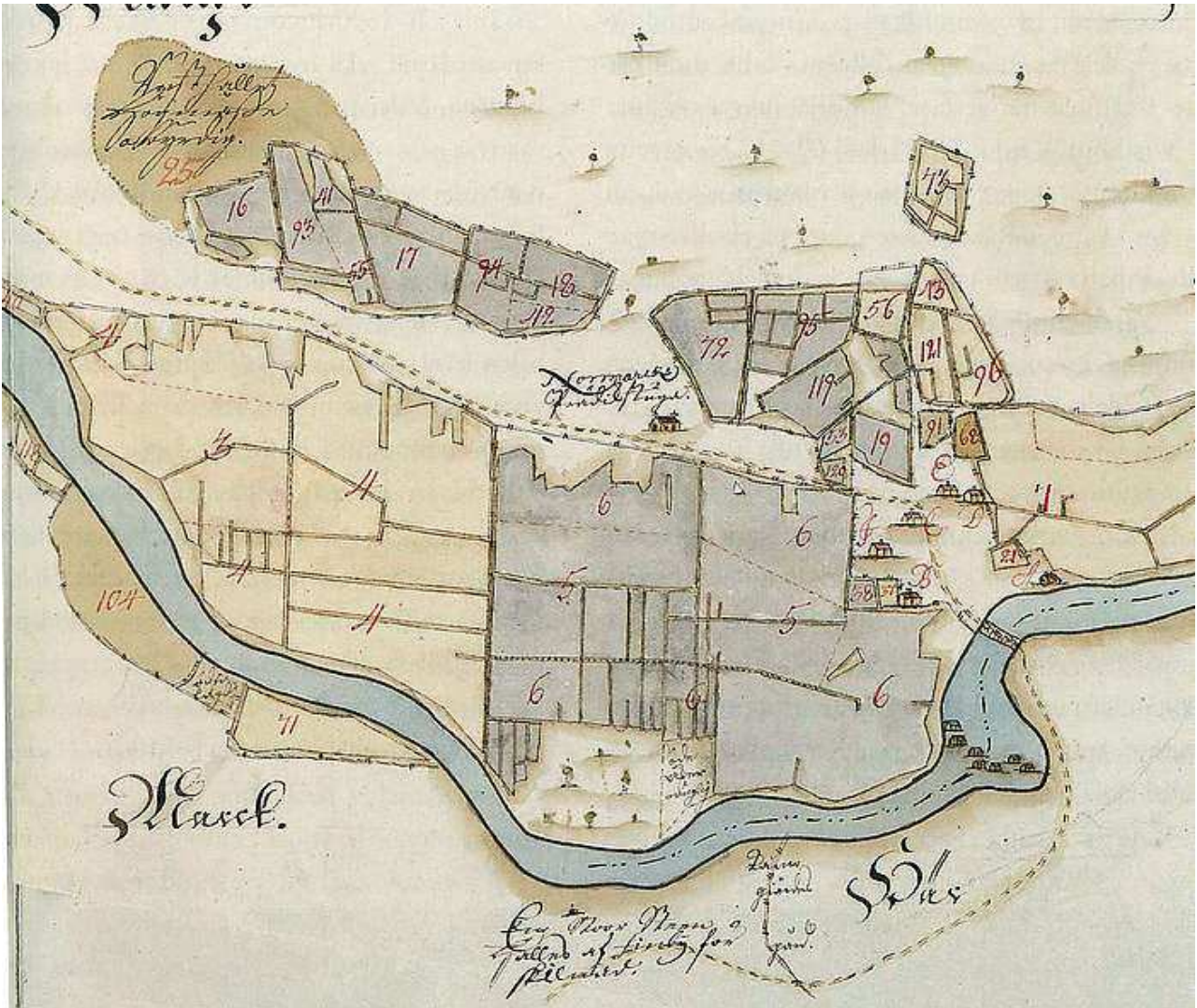
Noormarkun alueen kylät kuuluivat keskiajalla Ulvilan pitäjään. Noormarkusta tuli itsehallinnollinen yksikkö ensimmäistä kertaa vuonna 1736, jolloin siitä tuli Ulvilan seurakunnan Ahlaisten kappelin saarnahuonekunta. Tuolloin Noormarkkuun kuului myös Pomarkun alue. Noormarkun entisen kunnan rajat muotoutuivat lähes nykyistä vastaaviksi vuonna 1802, jolloin Pomarkusta tuli saarnahuonekunta. Vuonna 1865 annetun kunnallisasetuksen jälkeen Ulvilan emäkirkon yhteisessä pitäjäkoukussa päätettiin, että jokainen Ulvilaan kuulunut seurakunta muodostaisi itsenäisen kunnan. Noormarkku alkoi toimia itsehallinnollisena kuntana vuoden 1868 helmikuun 10. päivästä lähtien ja pysyi itsenäisenä aina 1.1.2010 saakka, jolloin Noormarkun kunta liitettiin Poriin.

Noormarkun, Finpyyn ja Söörmarkun kylät ovat koko Noormarkun alueen vanhimmat ja perustettu mitä ilmeisimmin 1300-luvulla. Kyliä pidettiin ns. sisämaan ruotsalaiskylinä. 1300–1500-luvuilla perustetuissa uudiskylissä käytettiin ruotsalaista oikeutta riippumatta siitä, mitä kieltä kylässä puhuttiin.

Vuoden 1540 maakirjan mukaan Söörmarkussa oli seitsemän taloa ja Noormarkussa ja Finpyyssä yhteensä 13 taloa. Noormarkun ja Finpyyn kylien välissä oli koski, jossa oli vuonna 1552 viisi myllyä. Kylät muodostivat jakokunnan. Vuonna 1692 Finpyyssä oli edelleen kuusi taloa, joista kaksi oli

autiona. Finpyyn kartassa vuodelta 1698 on nähtävissä Noormarkunjoki, sen ylittävä silta sekä ns. myllykylä. Varsinainen Finpyyn kuudesta talosta muodostuva ryhmäkylä sijaitsi joen eteläpuolella ulottuen joelta hieman nykyisen Laviantien yli. Talot olivat Heikki Kaharin tila, Gabriel Keitingin tila, Juho Keitingin tila, kaksi autiotilaa sekä Noormarkun rusthollin aputila.

Finpyyn kylää vastapäätä joen toisella puolella sijainneesta Noormarkun kylästä on ensimmäinen kartta vuodelta 1726. Kartan mukaan kylässä oli tuolloin kuusi taloa, jotka sijoittuivat joen ja nykyisen valtatie 23:n väliselle alueelle ryhmäkylämuodostelmaan. Talot olivat tuolloin rustholli (kartano), Ollila, Tommila, Simula, Wrang ja Kleemola. Kartassa näkyvät myös kylien välissä olevat Noormarkun kosken myllyt.

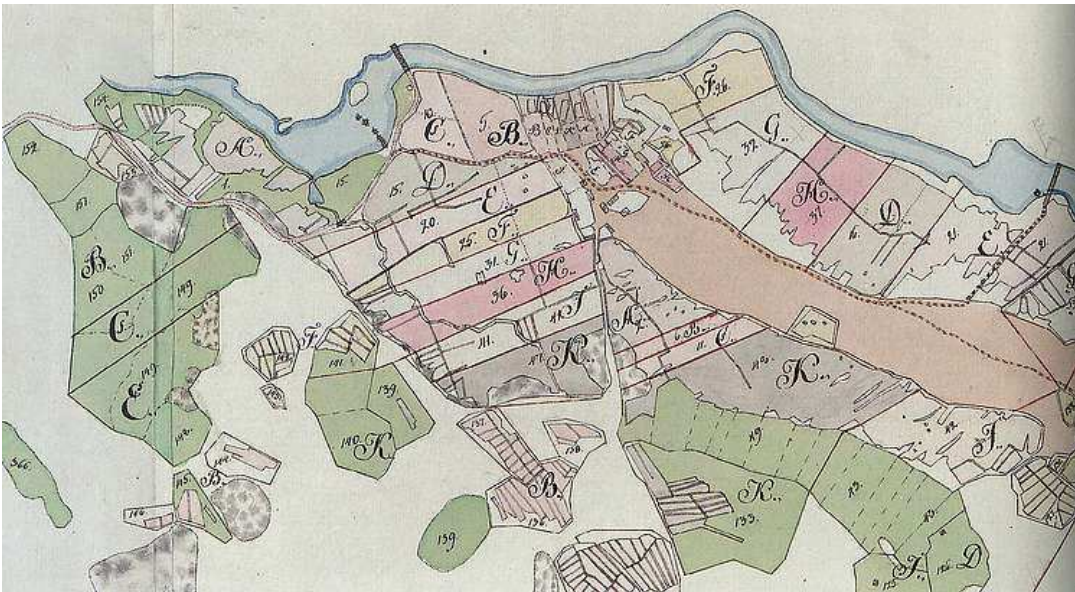
Noormarkun kylää vuonna 1726. Talot on merkitty kirjaimin. A) Rustholli, B) Ollila, C) Tommila, D) Simula, E) Wrang, F) Kleemola. Kartassa näkyy myös Noormarkun saarnatupa ja Noormarkun ja Finpyyn kylien välissä olevan kosken myllyt.

Isojako

Vuonna 1757 Suomessa annettiin ensimmäinen asetus isojaosta, josta alkoi vuosikymmeniä kestänyt maanjakotoimitus, jossa kylien maat jaettiin uudelleen talojen kesken. Noormarkun alueella isojako käynnistettiin vuonna 1774 ensimmäiseksi Finpyyn kylässä. Miltei kaikki Noormarkun alueen tilukset oli jaettu vuoteen 1810 mennessä. Isojako muutti pysyvästi kylämaisemaa, mikä on edelleen nähtävissä inventointialueella. Ryhmäkylätyyppisessä Finpyyn kylässä oli isojaon alkaessa Kaapelin verotila sekä Vähä-Keitingin, Heikkilän, Uotilan, Svenssilän, Iso-Keitingin, Kuurin ja

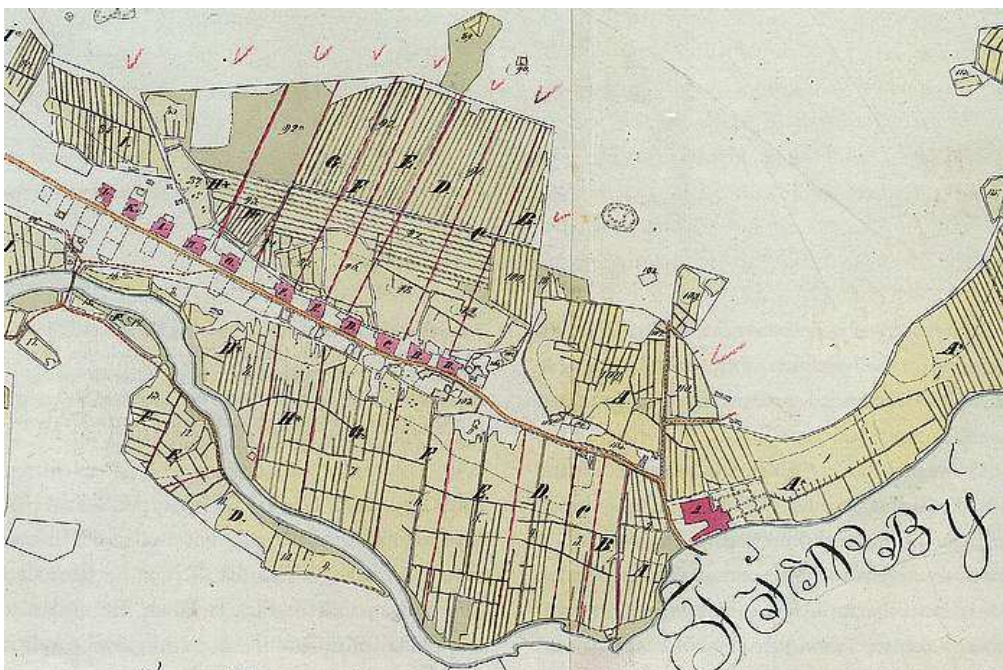

Kaharin kruununtilat. Isojakotoimitus saatiin Finpyyissä päätökseen vasta vuonna 1798. Isojaon seurauksena taloja siirrettiin lähemmäs viljelymaita 1800-luvun alussa. Näin kävi muun muassa Kaharin rakennuksille. Finpyyn vanhojen kantatilojen tilakeskuksia on purettu. Kaapelin tilan ja kotiseututalona toimivan Kaharin vanhoja isojaon jälkeisiä rakennuksia on vielä jäljellä.

Finpyyn kylän kotitilukset vuoden 1774 isojakokartassa. Talot ovat A) Vähä-Keitinki, B) Juho Kaapelin tila, C) Jaakko Kaapelin tila, D) Heikkilä, E) Uotila, F) Svänssilä, G) Jaakko Iso-Keitingin tila, J) Kuuri, K) Kahari

Noormarkun kylässä isojako toimitettiin vuosina 1799–1810 ja kylämaisema koki sen seurauksena koko alueen suurimmat muutokset. Näihin aikoihin Noormarkun kylässä oli yksi merkittävä maanomistaja Carl Constantin de Carnall, joka isännöi Noormarkun Herrgårdia eli kartanoa. Kylän muut tilat olivat kartanon lampuoteja. Isojaon seurauksena Noormarkun kylä muuttui ryhmäkylästä rivikyläksi ja nykyinen Ratikylänä tunnettu alue syntyi. Rakennukset sijoituivat ennen isojakoa nykyisen Vanhan Vaasantien molemmin puolin. Isojaon jälkeen päärakennukset sijoituivat tien pohjoispuolelle ja talousrakennukset eteläpuolelle nauhamaiseksi riviksi. Ratikylässä on edelleen havaittavissa rivikylämäinen asutus. Vanhojen tilojen, kuten Ollila ja Wrang, päärakennukset sijaitsivat edelleen samoilla paikoillaan. Miltei kaikki talousrakennukset ovat kuitenkin hävinneet.

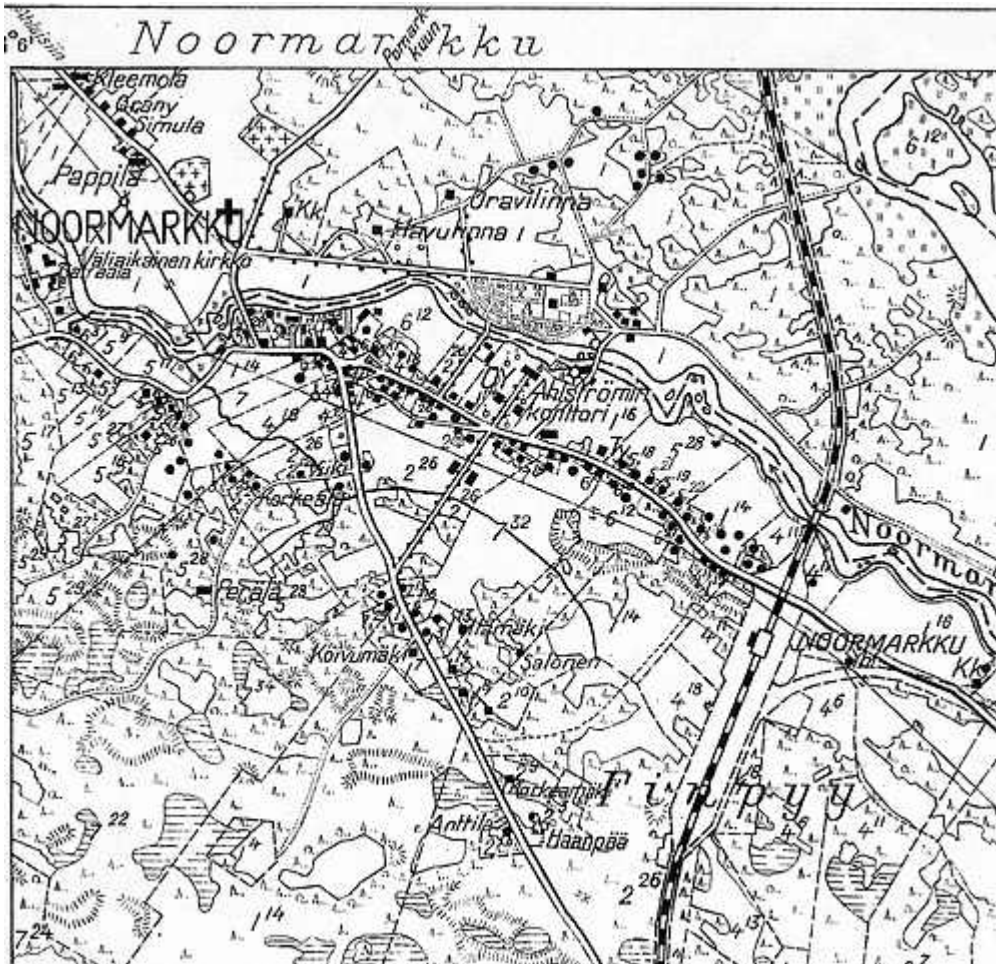
Osa Noormarkun kylän kotitilusten isojakokartassa 1799–1801. Kylästä oli muodostunut raittikylä. Noormarkun kartano sijaitsee edelleen sillan vieressä. Muut kylän talot sijoituivat riviin Ahlasiin johtavan tien varteen.

teollisuuslaitoksia kunnostettiin ja Makkarakoski padottiin. Samalla alkoivat kehittyä myös Noormarkunjoen pohjoisrannalle Sepänmäen ja Olininmäen edelleen merkittävät työväenasuinalueet. Lönegren joutui taloudellisiin vaikeuksiin ja ruukki myytiin siihen kuuluvien maa-alueiden ohella pakkohuutokaupalla merikarvialaiselle liikemiehelle Antti Ahlströmille vuonna 1870. Tämä omistajanvaihdos merkitsi suuria muutoksia Noormarkulle ja noormarkkulaisille.

Noormarkun keskusta vuoden 1926 pitäjänkartassa. Karttaan on jo merkitty vasta 1930-luvulla toteutunut rautatie. Asutus ei ole merkittävästi levinnyt vuosisadan vaihteesta. Poikkeuksena Ahlströmin pääkonttorin ympäristö sekä Finpyyn länsiosan Kukkulamäki.

A. Ahlström osakeyhtiö rakennutti yhtiölle konttorirakennuksen puutarha-alueineen vuonna 1916 Laviantien pohjoispuolelle Noormarkunjoen etelärannalle. Pääkonttorin lähiympäristöön rakennettiin asuinrakennuksia yhtiön virkamiehille 1910- ja 1920-luvuilla. A. Ahlström osakeyhtiön keskushallinto sijaitsi Noormarkussa aina vuoteen 1967 saakka. Vaikka ruukin alueelle ei muodostunutkaan sinänsä merkittävää teollisuutta, niin pääkonttorin sijainti takasi ruukin kasvun. Edelleen jäljellä oleva merkittävä rakennuskanta muodostaa Laviantien pohjoispuolelle näyttävän kokonaisuuden ja muistuttaa alueen teollisesta historiasta yhdessä tien eteläpuolen pienimuotoisemman työväestön rakennuskannan kanssa.

Noormarkun ruukinalue on edustavimpia ja parhaiten hoidettuja historiallisen rautateollisuuden alueita maassamme. Kokonaisuus muodostuu ruukin toimintaan sekä Antti Ahlströmin ja hänen perustamansa yhtiön liittyneistä rakennuksista. Laaja ja rakennusten osalta arkkitehtonisesti korkeatasoinen kokonaisuus koostuu teollisuustilojen lisäksi työväen asunnoista, kirkosta, ruukin kartanosta ja huviloista sekä niihin liittyneistä puistoalueesta.

Tuotantorakennukset ovat sijoittuneet kallioiden kosken rannoille siten, että vasarapaja on joen pohjoisrannalla ja saha etelärannalla. Rautaruukin työväenasunnot sijaitsevat säännöllisenä ryhmänä pajan koillispuolella. Huomattavia yksittäisiä rakennuksia ovat saha, A. Ahlström Oy:n pääkonttori (E. Fabritius 1915), Antti Ahlströmin 1877–1881 rakennuttama Isotalo (Ewert Lagerspetz), 1901 arkkitehti G.-A. Lindbergin suunnittelema Havulinna sekä ennen kaikkea 1939 valmistunut Villa Mairea, joka on Alvar Aallon avainteos ja yksi 1900-luvun tunnetuimmista huviloista. Rakennus on sijoitettu metsäiseen rinteeseen Noormarkun ruukinalueen laidalle. Villa Mairea kuuluu kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteosten valikoimaan.

Makkarakosken rannalla sijaitsevan kaksikerroksisen saharakennuksen kantavat rakenteet on yhdistetty taidokkain hirsiliitoksin. Perinteistä saharakentamista ovat juurakkotukien, hirsirakenteen ja lautavuorauksen ohella moniruutuiset ikkunat ja punamultaus. Sahasalin täydellisenä säilynyt varustus on historiallisesti erittäin arvokas. Vanhempi kehäsahapari on asennettu 1882. Myös alakerän voimansiirtolaitteisto on säilynyt. Noormarkun saharakennus on teollisuushistoriansa, rakennustapansa, teknisen varustuksensa ja miljöönsä vuoksi kansainvälisestikin huomattava teollisuusmuistomerkki. Sen lisäksi on suurista teollisista vesisahoista säilynyt Suomessa vain Strömforsin ruukinsaha Ruotsinpyhtäällä.

Ruukin alueen puistolle on antanut muodon Bengt Schalin 1910-luvulla. Havulinnaan liittyvän terrassoidun puiston on suunnitellut Paul Olsson. Lassilantien ja Piilitien virkailija-asunnot ovat Valter ja Ivar Thomén 1915 suunnittelema.

Olininmäen punamullatut työväenrakennukset on rakennettu vuosina 1879–1926. Nämä kymmenkunta tuparakennusta sijaitsevat vapaasti Olininmäen kumpareisessa maastossa muodostaen oman yhteisönsä.

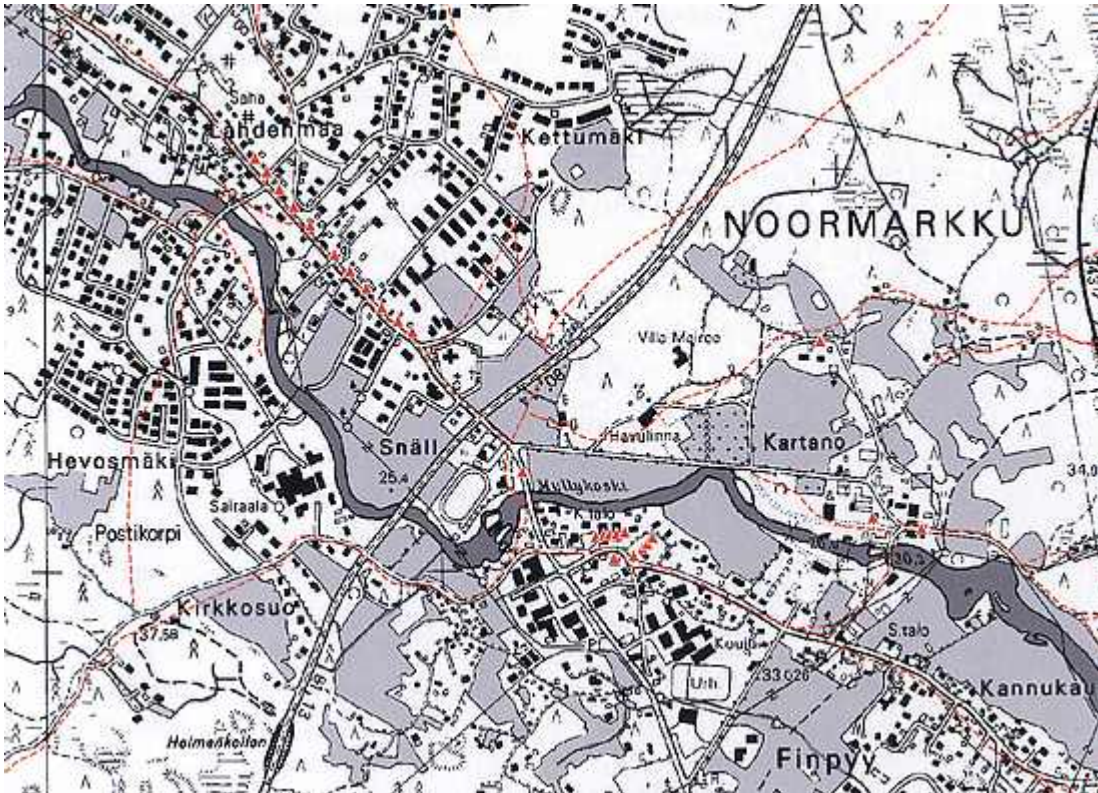
A. Ahlström Osakeyhtiön pääkonttori. Oikealla näkymä päärakennuksen tornista virkailijatalojen ja Piilitien suuntaan 1920-luvulla. Kuva: Satakunnan Museon arkisto.

Ruukin alueen myötä Finppyhyn nykyisen Laviantien varteen syntyi Kartanon omistamalle alueelle Kannukaupunkina tunnettu alue, jossa asui torppareita ja työläisiä. Nimi "Kannukaupunki" juontaa mitä ilmeisimmin siitä, että Herrgårdin kartanolla oli oikeus polttaa paloviinaa. Alue rakentui 1800-luvun lopulta lähtien. Laviantien molemmiin puolin sijaitsee edelleen pienimuotoista rakennuskantaa, joka on paikoitellen erittäin tiheääkin. Joukossa on myös 1900-luvun alussa A. Ahlström osakeyhtiön työntekijöilleen rakennuttamia asuntoja. Monia rakennuksia on purettu vuosien varrella. Vanhasta kylänraitista muistuttavat tien varren osittain hyvin säilyneet ulkorakennukset.

Kehittyvä kunta

Noormarkun ja Finpyyn kylien muodostaman alueen rakennuskanta sijoittui vuosisadan vaihteessa Noormarkun puolella Vanhan Vaasantien varteen ja Finpyyn puolella nykyisen Laviantien ja Ruosniemen johtavan tien varsille. Tilanne säilyi samana käytännössä toiseen maailmansotaan saakka. Poikkeuksena oli Kukkulamäen alueelle viimeistään 1900-luvun alussa syntynyt pienimuotoinen rakennuskanta. A. Ahlström osakeyhtiö vaikutti myös alueen koulutuksen, köyhäinhoidon ja terveydenhuollon järjestämiseen. Eva Ahlströmin sairaala alueineen syntyi 1900-luvun alussa ja alkupuolella. Yhtiö lahjoitti rahaa myös uuden kirkon saamiseksi kansalaissodassa tuhoutuneen kirkon tilalle. Uusi kirkko valmistui vuosina 1931–1933.

Isojakokarttojen tiestö merkittynä vuoden 1996 karttapohjalle. Talojen paikat on merkitty punaisin kolmioin.

Finpyyn puolelle alkoi kehittyä modernimpi keskusta-alue 1950–1960-luvuilla. Alueelle valmistui uusi kunnantalo, koulurakennus sekä liiketiloja. Noormarkun puolella Ratikylä sekä kirkko hallitsivat edelleen maisemaa. Vanhat maatarakennukset olivat saaneet seurakseen jälleenrakennuskauden asuinrakennuksia, jotka sijoituivat vanhojen rakennusten sekaan. Tilanne oli vastaava myös Noormarkun Ratikylän puolella. A. Ahlström osakeyhtiö pyrki helpottamaan yhtiönsä palveluksessa olleiden rintamamiesten tilannetta luovuttamalla näille asevelitontteja Kirkkosuon ja Hakalan alueilta. Kirkkosuon alueella järjestettiin vuonna 1946 asunonäyttely, jolla pyrittiin havainnollistamaan A-talotyyppien monipuolisuutta.

Rakentaminen oli vilkasta 1960-luvulla, mutta kokonaisuudessaan alue oli vielä hyvin maaseutu- maista. Rakentaminen keskittyi kunnan keskustaan ja Söörmarkun alueelle ja rakennuskanta levisi myös vanhojen kyläraittien ulkopuolelle. 1970-luvulla Finpyyn keskustaajaman alueella maanvaihdon ja -ostojen seurauksena alueelle syntyi liike-, toimisto- ja asuinrakennustontteja ja keskusta sai ensimmäiset kerrostalonsa ja samalla sen ilme muuttui kaupunkimaiseksi.

FINNPYY ja NOORMARKUN KYLÄ VUONNA 2010

Finnpyy Kannikaupungin länsipäässä talvella 2010. Vasemmalla Uotilan talo. Oikealla Sante-ri. Kuvaaja: Olli Joukio 5.3.2010.

Kannikaupungin hyvin säilynyttä ulkorakennuskantaa maisemallisesti merkittäväällä paikalla. Koskelan rakennuksia. Kuvaaja: Olli Joukio 11.6.2010.

FinpYY-Noormarkun keskusta-alue on melko tyypillinen maalaiskunnan keskustaajama, jossa on osittain 1950-luvulla syntynyt, mutta pääosin 1970-luvulta eteenpäin rakentunut liikekeskusta. Alue voidaan edelleen jakaa kahteen osaan, jossa valtatie nro 23:n itäpuolella sijaitseva entinen FinnpYYn kylä muodostaa varsinaisen liikekeskustan, jonka itäpuolella Laviantien varrella on pääasias-
sa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella teollisuuden myötä syntynyt rakennuskanta. Laviantien pohjoispuoli käsittää arkkitehtonisesti korkealaatuisen ja valtakunnallisesti arvokkaan pääkonttorin lähiympäristön virkailija-asuntoineen ja eteläpuoli puolestaan pienimuotoisen työväestön ja torppareiden asuinalueen, joka ulottuu osittain myös tien pohjoispuolelle. Entistä Noormarkun kylää hallitsee valtatie länsipuolella puolestaan kirkko ja isojaon seurauksena nykyisen Vanhan Vaasantien varteen syntynyt raittikylä.

Ratikylä 1897. Oikealla ns. Harmaa Simula, seuraava on nyk. Snäll, Wrangi, neljäs Kleemola, Lahdenranta, Esala, Sulkava, Tommila, viimeisenä Ollila. Vasemmalla taloille kuuluneita ulkorakennuksia.

Rakennuskanta on sijainnut näiden teiden varsilla käytännössä 1700–1800-lukujen vaihteessa alueella suoritetusta isojaosta lähtien ja tilanne säilyi samana aina 1900-luvun alkupuolelle saakka. Laviantien ja Vanhan Vaasantien varsilla on edelleen havaittavissa jäänteitä vanhasta kylänraittimaisemasta. Uusia asuinalueita on syntynyt Noormarkun keskustaajaman ympärille käytännössä vasta toisen maailmansodan jälkeen ja suuremmissa mittakaavassa vasta 1960–1970-luvuilla.

Söörmarkun kylä on säilyttänyt hyvin perinteisen ryhmäkylän luonteen. Vanhan maantien varrella sijaitsevat rykelmänä Vallin, Lintin ja Kartanon rakennusryhmät. Sekä näiden etelä-, että pohjoispuolisilla rinteillä on vanhaa pienasutusta. Kotometsän asuinalueella rakennuskanta on iältään melko kirjavaa ja käsittää pääasiassa 1960-luvulta rakennettua rakennuskantaa. Lehtola on melko yhtenäinen 1960–1970-lukujen asuinalue.

*Vanhaa raittikylämaisemaa entisessä Noormarkun kylässä niin sanotun Ratikylän alueella.
Kuvaaja: Olli Joukio 1.9.2010.*

Noormarkun alueen hyvin säilynyttä jälleenrakennuskauden rakennuskantaa. Kuvassa Pekkalan hirsirunkoinen, pohjakaavaltaan A-talotyypin edustava asuinrakennus. Rakennus valmistui vuonna 1946 Kirkkosuon alueella järjestettyyn asunonäyttelyyn. Kuvaaja: Olli Joukio 18.8.2010.

INVENTOINTIHANKE

Vuoden 2010 aikana toteutettiin entisten Finpyyn ja Noormarkun sekä Söörmarkun kylien alueella rakennusinventointi osana alueen osayleiskaavatyötä. Tässä ensimmäisessä vaiheessa inventoitiin entisen Noormarkun kunnan asemakaavoitetut alueet käsittäen alueita Finpyyn, Noormarkun ja Söörmarkun kylistä valtatie 23:n länsi- ja itäpuolella.

Entiseen Finpyyn kylään kuuluvat Finpyyn, Mäntylän ja Länsimetsän alueet sekä pieni alue Hakalanvainion alueelta valtatie 23:n länsipuolelta. Noormarkun entiseen kylään kuuluvat Lahdenmaan ja Hakalanvainion alueet. Finpyy-Noormarkun keskusta-alueella Noormarkunjoen molemmin puolin sijaitsee valtakunnallisesti merkittävä Kartanon eli Ahlströmin ruukinalue. Ensimmäisessä vaiheessa inventoitiin vain joen pohjoisrannan asemakaavoitettu alue.

Söörmarkussa ensimmäisen vaiheen inventointi kohdistui Palstakallion, Kotometsän ja Lehtolan alueille, joissa rakennuskanta oli pääasiassa uudempaa, joten inventoituja kohteita oli ainoastaan viisi. Kotometsän alueella oli neljä kohdetta ja Lehtolan alueella yksi. Kotometsän asuinalueella rakennuskanta on iältään melko kirjavaa ja käsittää pääasiassa 1960-luvulta rakennettua rakennuskantaa. Lehtola on melko yhtenäinen 1960–1970-lukujen asuinalue.

Finpyyssä inventoidut kohteet sijaitsivat miltei kokonaan alueella, joka muodostaa Noormarkun liikekeskustan arvokkaine lähiympäristöineen. Joitakin kohteita inventoitiin kylään kuuluneelta Kirkkosuon alueelta. Länsimetsän alueella inventoitiin vain yksi kohde (Pirttikallio). Mäntylän alue koostui uudemmasta rakennuskannasta, joten alueelta ei inventoitu yhtään kohdetta. Entisen Noormarkun kylän puolelta inventoidut kohteet sijaitsivat pääosin Lahdenmaan alueelle. Joitakin kohteita sijaitsi myös Hakalanvainion puolella.

3.1.–13.2.2011 inventointia täydennettiin ennestään asemakaavoittamattoman alueen osalta. Täydennysinventointi käsitti Söörmarkun valtakunnallisesti merkittävän kylämaiseman, osayleiskaava-alueeseen osittain kuuluvan Toukarin kylän, Kahaluodon alueen, osan Vanhan Vaasantien varresta sekä Ahlströmin alueen Noormarkunjoen pohjoispuolella. Inventoituja kohteita oli täydennysinventointi mukaan lukien kaikkiaan 309.

INVENTOINTITYÖN VAIHEET

Noormarkun osayleiskaava-alueen rakennusinventoinnin ensimmäinen osa toteutettiin tammi-lokakuussa 2010. Huhtikuun ja toukokuun vaihteessa työ keskeytyi noin kuukaudeksi Valtatie nro 8:n oikaisuun liittyvän inventointihankkeen vuoksi. Alkuvuosi oli inventointia ajatellen lumitilanteen vuoksi erittäin vaikea ja työ keskittyi alueen vanhojen inventointitietojen tallentamiseen sekä taustatyön tekemiseen. Kenttätyöt käynnistyivät kunnolla vasta maaliskuun vaihteessa ja ne saatiin päätökseen syyskuun lopulla.

Inventoitavien kiinteistöjen omistajia informoitiin rakennusinventoinnista kirjeitse, ja samalla ilmoitettiin inventoinnin tarkka ajankohta. Omistajia haastateltiin, mikäli he olivat inventointihetkellä paikalla tai ottivat itse yhteyttä. Joissakin tapauksissa omistajia tavoiteltiin puhelimitse. Kenttätyöt tehtiin virka-aikaan, joten monen kohteen omistajia tai asukkaita ei tavoitettu. Kokonaisuudessaan ainoastaan viidessä kohteessa omistaja kieltäytyi inventoinnista.

Inventointihetkellä päähuomio kohdistui rakennusten ulkoasuun. Sisätiloja inventoitiin pääpiirteittäin, mikäli asukkaita oli paikalla. Sisätiloja kuvattiin asukkaiden luvalla siinä tapauksessa, mikäli rakennuksessa oli tallella esimerkiksi alkuperäisiä tai iäkkäitä pintoja, ovia ja kiinteää kalustusta. Joidenkin kohteiden yhteydessä omistajat antoivat rakennusta koskevat muutospiirustukset kopioitavaksi tai kuvattavaksi. Alkuperäisiä rakennuspiirustuksia ei ollut juurikaan saatavilla, koska Suomen kunnista suurimmalla osalla rakennuslupakäytäntö ja siten myös arkisto ajoittuu vasta toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Kunnallisten rakennusten osalta alkuperäis- ja muutospiirustukset hankittiin Porin kaupungin tekniseltä palvelukeskukselta. A. Ahlström osakeyhtiön rakennuksia koskevat piirustukset kuvattiin yhtiön arkistossa.

KOhteiden Valintaperusteet

Inventointiin otettiin mukaan pääasiassa sellaiset kiinteistöt, joiden päärakennus tai sellaiseksi katsottava oli valmistunut ennen vuotta 1960. Pääkriteerinä oli hyvä säilyneisyys, ts. alkuperäinen rakennusajankohta oli havaittavissa tai muutokset olivat iäkkäitä ja kerroksellisuus oli näkyvissä. Entisen Noormarkun alueella on runsaasti hyvin säilynyttä jälleenrakennuskauden rakennuskantaa, joilla on osittain myös teollisuushistoriallista merkitystä. Mukaan otettiin myös kohteita, joiden ulkorakennus tai -rakennukset olivat hyvin säilyneet ja maisemallisesti merkittäviä esimerkiksi vanhan kylänraittimaiseman kannalta.

Kaikkia ennen vuotta 1960 valmistuneita kohteita ei kuitenkaan inventoitu, vaan mikäli kohteen rakennuksia oli merkittävästi uusittu, lisärakennettu tai muuten runsaasti muuteltu, eikä niillä katsottu olevan erityistä rakennushistoriallista tai maisemallista merkitystä, jätettiin ne yleensä inventoinnin ulkopuolelle. Poikkeuksena inventointialueella ovat sellaiset kohteet, jotka ovat esimerkiksi osana paikallisesti arvokasta aluekokonaisuutta. Tällaisia alueita ovat esimerkiksi Kirkkosuon alueen 1940-luvun asunonäyttelytalot sekä Hakalan asevelitonttialue.

Inventoinnissa on mukana myös muutama 1950–1960-luvun vaihteeseen ajoittuva kohde, joiden tarkka rakennusajankohta ei ole tiedossa, mutta jotka on otettu mukaan hyvän säilyneisyyden, edustavuuden tai maisemallisen merkityksen perusteella.

Ajallisena rajauksena ennen vuotta 1960 rakennetut rakennukset on pyritty inventoimaan. Tätä uudempaa rakennuskantaa ei ole inventoitu kuin niissä tapauksissa, jossa rakennus on osana pihapiiriä. Näissä tapauksissa rakennuksesta on täytetty perustiedot ja jätetty se arvioinnin ulkopuolelle. Kaikissa näissä tapauksissa rakennus on valmistunut 1960-luvulla.

Kaikkien rakennusten kohdalla kriteerinä pidettiin kohtuullisen alkuperäistä asua. Mikäli muutoksia oli paljon, kohde jätettiin inventoinnin ulkopuolelle. Vanhimman rakennuskannan kohdalla valintakriteerit olivat väljemmät kuin esimerkiksi jälleenrakennuskauden rakennuksissa. Myös Finpyyn keskustassa ja esimerkiksi Ratikylän alueella ja muilla maisemallisesti merkittävillä paikoilla muutettujakin kiinteistöjä otettiin inventointiin mukaan enemmän kuin kyläkuvan kannalta ei niin merkittävillä reuna-alueilla.

Vuonna 2010 rakennusinventoinnissa oli Ahlströmin alueelta mukana 6 kohdetta ja niissä kaikkiaan 15 rakennusta Noormarkunjoen eteläpuolella. Kattavan inventoinnin ulkopuolelle jäi 52 rakennusta (mukaan lukien Olininmäen ja Vanhansahan työväenasunnot). Niiden osalta päivitettiin Anneli Björkqvistin vuosina 1992–1993 tekemän inventoinnin tiedot. Kohdetietoihin lisättiin Björkqvistin inventoinnissa huomioimatta jääneet talusrakennukset. Kohteet valokuvattiin ja arvotettiin valmistusajalla olevaa uutta osayleiskaavaa varten. Suunnitteilla on että Ahlströmin alueella tehtäisiin kesän 2011 aikana yleiskaavatasoa kattavampi inventointi, joka palvelisi myös alueen kehittämistoimintaa.

KOhteiden Arvottaminen

Suomessa rakennettu kulttuuriympäristö jaetaan yleensä kolmeen arvoluokkaan:

1. Valtakunnallisesti arvokas
2. Maakunnallisesti arvokas
3. Paikallisesti arvokas

Maankäyttö- ja rakennuslakiin liittyvät valtioneuvoston vahvistamat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, ks. <http://www.nba.fi/fi/vat>. Rakennetun kulttuuriympäristön (RKY) osalta Museovirasto on laatinut inventoinnin valtakunnallisesti arvokkaista kohteista ja alueista, ks. <http://www.rky.fi>. Se on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön

osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009. Valtakunnalliseen inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt Noormarkun inventointialueella:

Noormarkun ruukin ja Ahlström-yhtiön rakennukset

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=907

Söörmarkun kylä http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1989

Noormarkun ruukin ja Ahlström-yhtiön rakennukset, Pori. Noormarkun ruukinalue. Ruukki, saha, työväenasunnot, Isotalo ja Pääkonttori muodostavat tiiviin kulttuurimaiseman joen varrella. Joen eteläpuoli kuvassa oikealla kuuluu vuoden 2010 inventointialueeseen. Kuva: MV/RHO Hannu Vallas 2001.

Maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt Noormarkun inventointialueella

Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö taas osoitetaan alueellisesti maakuntakaavoissa. Satakunnan maakuntakaavaa varten on tehty Satakunnan rakennusperintö -selvitys vuonna 2004. Satakunnan maakuntakaava on ympäristöministeriön vahvistettavana. Maakuntakaavassa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö on osoitettu alueen erityisominaisuutta ilmaisvilla kh- ja kh2-merkinnöillä.

Maakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä inventointialueella ovat:

Ratikylä

Kannukaupunki

Eva Ahlströmin sairaala

Olininmäki

Lisäksi Satakunnan rakennusperintö 2005 -selvityksessä on huomioitu seuraavat vähintään maakunnallisesti arvokkaat yksittäiskohteet, joista osa voidaan luokitella yksittäiskohteinakin valtakunnallisesti arvokkaiksi:

Finpyy:

Ahlström Osakeyhtiön pääkonttori
Finpyyn entinen yläkoulu (Romula)
Kaharin kotiseututalo
Kerhorakennus (Virkaillijakerho)

Laviantien virkailija-asunnot 1 ja 2
Lehmustola (Piilitien entinen virkailijoiden asuinrakennus)
Vainiola

Noormarkku:

Ahlströmin koulu (Koivukujan päiväkot)
Havulinna
Isotalo
Noormarkun ent. Pappila
Noormarkun kirkko ja tapuli
Vanha meijeri
Villa Mairea

Tiedot paikallisesti arvokkaasta rakennetusta kulttuuriympäristöstä kerätään kunnittain tai kunnan osittain. Kunnissa tehtävien rakennushistoriaselvitysten pohjalta määritellään suojeltavat rakennukset ja rakennetut ympäristöt kuntien laatimissa kaavoissa.

Noormarkun inventointikohteet arvotettiin kenttätöiden päätyttyä syksyllä 2010. Arvottamiseen osallistuivat inventointityön tehnyt Olli Joukio sekä Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelin.

Arvottamisessa on käytetty Satakunnan Museon soveltamaa arvoluokitusta. Kohteet on jaettu A-, B- ja C-luokkiin pääasiassa niiden rakennushistoriallisten, historiallisten ja maisemallisten arvojen perusteella. Kohdeluokista seuraavat myös suojelusuositukset. Hyvin säilyneet jälleenrakennuskauden tontin ovat arvioitu B-luokkaan. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat yksittäiskohteet kuuluvat kaikki A-luokkaan.

Tässä inventoinnissa kohteita on arvotettu rakennushistoriallisiin, historiallisiin ja maisemallisiin perusteisiin. Rakennushistorialliset arvot liittyvät kohteen rakentumisen historiaan (suunnitteluun, muutostöihin) sekä osaltaan myös kohteen arkkitehtuuriin. Historialliset arvot kertovat siitä, miten kohde tuo esille alueensa historiaa. Historialliset arvot on määritelty tarkemmin kohteittain ja voivat liittyä muun muassa elinkeino- ja sivistyshistoriaan. Maisemalliset arvot liittyvät kohteen sijoittumiseen ympäristöönsä.

Arvotuksen ohella kohteet on luokiteltu kolmeen luokkaan:

- A: Suojeltava kohde (kohdemerkintä)
- B: Lievemmin suojeltava kohde (aluemerkintä)
- C: Kohde voidaan jättää suojelun ulkopuolelle

Pakki-sovelluksen Arviointi-kohdassa todetaan kunkin kohteen suojelutavoitteet, arvot sekä arvoluokitus. Kaavallinen suojelu ja siihen liittyvä intressivertailu jää varsinaiseen kaavoitustyöhön ja päätöksentekoon. Silti on huomattava, että vaikkakin C-luokituksen kohdalla todetaan, että kohde voidaan jättää suojelun ulkopuolelle, ei luokitus silti tarkoita, että kohde olisi kulttuurihistoriallisesta arvoton. Kohde voi silti olla maisemallisesti tai muuten kulttuurihistoriallisesti tärkeä, mutta ei niin merkittävässä määrin, että kaavallinen suojelu olisi perusteltua.

Kohteiden luokittelun tarkoitus on toisaalta jäsentää inventointikohteiden keskinäisiä suhteita ja toisaalta ilmentää niiden merkitystä inventointialueen sisällä. A-kohteet suositellaan suojeltaviksi kohdemerkinnöin (kohteen suojeltavat rakennukset mainittu erikseen) ja B-kohteet aluemerkinöin. Suuressa osassa A-kohteita on hyvin säilyneitä ja maisemallisesti merkittäviä pihapiirejä, jotka suositellaan lisäksi huomioitaviksi aluemerkinällä. Poikkeuksellisesti jälleenrakennuskauden hyvin säilyneet kohteet ovat arvioitu B-luokituksella.

A-kohteita, jotka suositellaan suojeltavaksi kohdemerkinnällä:

- Asuin- ja liikerakennus Finpyyssä (Asuin- ja liikerakennus)

- Finpyyn yhtenäiskoulu (Rakennus A, opettajien entinen asuinrakennus)
- Kaapelin riihi (riihirakennus)
- Kankaan koulu (1930-luvun koulurakennus sekä 1950-luvun opettajien asunnot)
- Osuuskassan talo
- Santikkola (vanha asuinrakennus)
- Wrangin talojen aitat (neljä aittarakennusta)

A-kohteita, jotka esitetään suojeltavaksi tiettyjen rakennusten osalta kohdemerkinnällä sekä pihapiirien osalta aluemerkinällä:

- A. Ahlström Osakeyhtiön autotalli ja verstaas
- A. Ahlström Osakeyhtiön levysuuli
- A. Ahlström Osakeyhtiön pääkonttori
- A. Ahlström Osakeyhtiön paikalliskonttori
- A. Ahlström Osakeyhtiön pyykkisuuli
- A. Ahlström Osakeyhtiön talli
- A. Ahlström Osakeyhtiön varasto ja huoltokorjaamo
- Ahomäki
- Ahteenkallio (asuinrakennus)
- Ahtela
- Ahtila (asuinrakennus)
- Aittamäki I ja II (asuinrakennus)
- Ajokaluvarasto (A. Ahlström Oy)
- Ampumaradan paviljonki
- Ala-Lind (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Andell (A. Ahlström Oy)
- Annala (asuinrakennus)
- Anttila, Finby (asuinrakennus)
- Anttila, Söörmarkku (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Arveranta (vapaa-ajan asuinrakennus)
- Arvola (asuinrakennus)
- Eljaala (asuinrakennus)
- Emmala (A. Ahlström Oy)
- Entinen osuusmeijeri (vanha meijerirakennus)
- Etvik-Kartano (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Eva Ahlströmin sairaala (Vanha sairaalarakennus, entinen turvakoti, lääkärilä, saunarakennus ja varastorakennus)
- Finpyyn entinen yläkoulu (koulurakennus)
- Haapala
- Hakamäentien A-talot
- Hattula
- Harjula ja Lymy (asuinrakennukset)
- Hiekkala ja Hannala (asuinrakennukset sekä vanha ulkorakennus)
- Hilmala (A. Ahlström Oy)
- Ilola (A. Ahlström Oy)
- Isontalon Pränni (A. Ahlström Oy)
- Kaapeli (asuinrakennus, leivintupa, riviaitta, talli, sauna)
- Kaharin kotiseututalo (koko vanha rakennuskanta, ei jäljitelmärakennuksia)
- Kaistala (asuinrakennus)
- Kallela (A. Ahlström Oy)
- Kartano (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Kaunokangas (päärakennus ja sauna-/autotallirakennus)
- Kerhorakennus (Virkailijakerho sekä ulkorakennus)
- Keskimäki (asuinrakennus)
- Kivimäki (asuinrakennus)
- Kirsikkala (A. Ahlström Oy, asuin- ja ulkorakennus)

- Koskenranta (pakarirakennus)
- Kultala ja Kumpula (entiset virkailijatalot sekä ulkorakennus)
- Kuoppala (entinen virkailijatalo sekä ulkorakennus)
- Kuskila (A. Ahlström Oy)
- Kuurikari I (vapaa-ajan asuinrakennus)
- Kuurinmäki (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Kuusela (asuinrakennus)
- Kylänpää (asuinrakennus)
- Kymppi (A. Ahlström Oy)
- Kärppälä (A. Ahlström Oy)
- Lahdenranta (Päärakennus)
- Lahti ja Lisämaa (Päärakennus)
- Lanne (asuinrakennus)
- Latomaa
- Laviantien virkailija-asunnot 1 ja 2 (entiset virkailijatalot sekä ulkorakennus)
- Lehmustola (entinen virkailijatalo)
- Lepola (A. Ahlström Oy)
- Liljeroos (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Lope II (asuinrakennus)
- Louhikko (asuinrakennus)
- Luomanmäki (entinen asuin-/liikerakennus)
- Mattila (asuinrakennus sekä pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Mimmilä (asuinrakennus)
- Mokoma / Yli-Lindi (Asuinrakennus)
- Mummula (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Mäkelä (päärakennus, vanha ulkorakennus)
- Mäkirinta (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Mäntylä (Ahlström Oy)
- Niemi (asuinrakennus)
- Noormarkun entinen pappila (entinen pappilarakennus)
- Noormarkun entinen kunnantalo sekä virkailijoiden asuinrakennus
- Noormarkun kirkko ja tapuli
- Nurkka (asuinrakennus)
- Olininmäki
- Ollila (päärakennus, sauna-/leivintupa sekä navettarakennus)
- Paloasema (A. Ahlström Oy)
- Pikku-Tuulensuu
- Pirttikallio (asuinrakennus)
- Praka (päärakennus sekä aitta)
- Puutarhurila
- Rantala (A. Ahlström Oy)
- Riihivarasto (A. Ahlström Oy)
- Rinne ja Röysi (päärakennus, piharivi)
- Rintelä (asuinrakennus sekä luhtiaitta)
- Ruukinmäen maakellari (A. Ahlström Oy)
- Saha, voimalaitos ja paja
- Sahala (A. Ahlström Oy)
- Saltola (asuinrakennus)
- Seppälä (A. Ahlström Oy)
- Seppien kellari (A. Ahlström Oy)
- Simula (päärakennus)
- Snäll (päärakennus)
- Söörmarkun seurojentalo/Talonmäki (seurojentalo)
- Talo-Svenssilä (päärakennus)
- Toivola (A. Ahlström Oy)
- Tuulensuu
- Tyykilä (asuinrakennus sekä aitta)

- Uusitalo I (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Vainiola (Vainiola sekä ulkorakennus)
- Valli (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Vanha Uoti ja Uotila (Päärakennukset)
- Vanhan sahan työväenasunto 1
- Vanhan sahan työväenasunto 2
- Vanhan sahan työväenasunto 3
- Vesilahti (asuinrakennus)
- Viertola (pihapiirin iäkäs rakennuskanta)
- Viikilä (asuinrakennus ja saunarakennus)
- Virkailijasauna (A. Ahlström Oy)
- Vuori (asuinrakennus)
- Wrangi ja Kaisula (päärakennus)
- Yrjölä (asuinrakennus)

B-kohteita, jotka suositellaan kaavassa huomioitaviksi aluemerkinällä:

- Alajärvi	- Kangas
- Alanko	- Kankaro
- Eilala	- Karimäki
- Eturohli	- Katajisto
- Evala	- Kaukola
- Finpyyn työväentalo	- Keto
- Färd	- Koivula
- Hahlman ja Lehtokannel (Hahlmanin tontti)	- Kolin sauna (Ahlström)
- Hakala (A-talo)	- Korkeala
- Hanamäki	- Koskela
- Hapua	- Koskinen (Ahlström)
- Hatanpää	- Koskiranta
- Honkala	- Kotikulma
- Ingemarin mäkituvat Haikkonen ja Kallio	- Kotiranta, Finby
- Irrala	- Kotiranta, Söörmarkku
- Itälehto	- Kulmala
- Itälehto (Erkintie)	- Kumpu
- Jammula	- Kumpula
- Jokinen I ja II	- Kumpula (Kulmakuja)
- Juhola II	- Kunnantalon viereinen as.rakennus
- Junnola	- Laikkola
- Jussila	- Lamminen
- Jyllikoski I, II ja III	- Lehti
- Kaasmanni	- Lehtimäki
- Kaisanlaakso	- Lehtinen
- Kallela	- Lehtiniemen paja
- Kalliomäki	- Leino
- Kallionsivu	- Leppäoja
- Kallionsivu ja Nurmi	- Leppärinne
- Luhtimaa	- Rumpu
- Markku	- Ruusuvuori / Harjula
- Mattila, Vilkerintie (navetta)	- Rytömäki
- Mustalahti	- Sannikko
- Mustikkamäki	- Santeri
- Mykrä	- Santikko ja Kallio
- Mäkipää	- Savo
- Mäkisalo	- Sillanpää

- Mäntykallio
- Mäntylä (Lahti)
- Niittykukka ja Äijälä
- Noormarkun entinen rautatieasema
- Nurmela, Laviantie
- Nurmela, Vanha Vaasantie
- Nurmela, Söörmarkku
- Paavola
- Pajunen
- Paratiisi
- Pekkala
- Peltoniemi
- Penttilä ja Tuffala
- Pihlajamäki
- Rajakallio
- Ranta II
- Rantala ja Tuomola
- Ranta-Paavo
- Ranta-Vuolle
- Ratamestari
- Rauhala
- Ristelä
- Sofianlehto
- Tasanko
- Teuvola
- Toivola / Söörmarkun entinen koulu
- Tukki ja Kaisula
- Urpola
- Uusitalo (Finby)
- Uusitalo I
- Uusitalo ja Svensberg
- Uusmaa
- Vaahteramäki ja Kivimäki
- Vahtera
- Vanhatalo
- Veikkola
- Vidkärr
- Väinölä
- Väliä
- Ylikoski
- Yrkkälä

LÄHTEET

Aiemmat tutkimukset

Noormarkun rakennusinventointi 1993 (Anneli Björkqvist)

Satakunnan rakennusperintö 2005.

Kirjallisuus:

Avellan, Niilo J.: Tietoja muutamista entisen Ulvilan pitäjän maataloista. Satakunta I. Helsinki 1907.

Björkqvist, Anneli & Björkqvist, Lauri: Noormarkun rakennuskulttuuria. Noormarkku 1993.

Grahn, Maarit & Sivula, Anna (toim.): Noormarkun historiaa - Erämaasta eleyksi paikaksi. Noormarkku 2008.

Puumala, Jussi: Noormarkun pitäjän vaiheita. Noormarkku 1933.

Kiinteistötiedot:

Kiinteistötietojärjestelmä, Maanmittauslaitos. www.ktj.fi

Valokuvat:

Satakunnan Museon valokuva-arkisto
Omistajien hallussa olevat valokuvat

Kartat:

Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen yksikkö

Rakennuspiirustukset:

A. Ahlström osakeyhtiön arkisto
Porin kaupungin tekninen palvelutoimisto
Omistajien hallussa olevat rakennuspiirustukset

Omistajien ja asukkaiden haastattelut